

Parókamóka

110

Színművek elemzésén csiszolt elmék állítják, hogy csak három indulat képes mozgásba hozni a cselekményt: szerelem, hatalom, bosszú. Ha más okozna kalamitást – az merő látszat. Elég megkaparni, s menten kitetszik: forró ágyak, fényes trónok, véres török lapulnak a szándékok mélyén, sőt gyakorta mind a három. Tudják ezt a színpadi rendezők, éppen ezért – ha bibelődnek is bonyolult utasításokkal – azt mondják meg a színészeiknek, hogy mit *akarnak* egymástól a figurák: csókot, pénzt, elégtételt. Nincs ez másként Nestroy Nepomuk János esetében sem, jóllehet kétszáz éve született, korának színpadi Hogarthjaként emlegették, és a mai olvasó néhány oldalnyi Nestroy-olvasás után lefordul a székről – megölte az unalom. (Hivatkozható előadása is: néhány éve osztrák társulat vendégszerepelt Nestroy-darabbal Pesten. Még az elszánt sznobok is elszundikáltak.)

A móka nagyon meg tud öregedni. Részben úgy, hogy közkinccsé válik, s már közhely az, ami hajdan hökkentő találatnak tetszett. Részben úgy, hogy elenyészik körüle a jelentőségét megadó közeg. Nestroy, aki publikummá nevelte a bécsi közönséget, s mintául szolgált a mi Szigligeti Eduárdunknak – így öregedett-avult el. Beszédes némajátékait nem újították meg; kupléit elnyűtték, kritikái indulatait megunták (a bírált je-

lenségekkel egyetemben betagozódtak a társadalom életébe). Nestroy nevét illik ismernie a színháztörténetben járatosnak, de csak az öngyilkos hajlamú direktor tűzi műsorra. Hacsak...

Hacsak nem akad valaki, aki „szűz szemmel” nem kezdi szemlélni s firtatni: mit imádtak rajta oly nagyon másfél százada a nézők. A győri társulaté az érdem, hogy néhány éve elővette a Talizmán című vígjátékát, emlékezve rá, hogy itten megvan az esélye annak az abszurdoid szellemű felélesztésnek, amire példát láthatunk a francia bohózatok – Labiche, Feydeau – esetében. Most a Katona József Színház újrafordíttatta a darabot, és Nestroy szokása szerint dalokat szűrt bele **Eörsi István** kitűnő fordító- és alkotókedve felhasználásával, s oly zenéket, zenei paródiákat alkalmazott, amilyeneket a mai színpad legjobb persziflázsokkal szolgálni képes művésze, Darvas Ferenc tud. Vegyük még mindehhez hozzá a Katona kitűnő színészgárdáját és Máté Gábor remek rendezői hajlamát – mindent, csak unalmat ne! –, és felragyog Nestroy. Világos a bosszú édessége, amivel a szerző kora értékrendjét pellengérre állította. Világos a karriercsinálás módszere: alakoskodás. És ott van a szerelemvágy is: mindenki benne van az alakoskodásban, amíg valamennyi etyelepetyele kinéz neki belőle. Sőt még akkor is, ha már csak a bu-

sás örökség kecsegtet. Itt van az a pont, amikor a hamisjátékosokon véres elégtételt vehetne a szerző – de nem teszi. A felkapaszkodott borbélyeségéd hipp-hopp erkölcsös ifjúvá válik: ellöki magától nemcsak a grófnő kezét, de még az örökséget is, és keblére vonja hűséges kedvesét, a pásztorleánykát. Szárba szökken az erkölcsi elégtétel, porban hever a realitás – mi meg tépelődhetünk, hogy Nestroy ilyen gyáva-e, vagy ennyire cinikus.

Máté Gábor rendezése nem teszi föl ezt a kérdést. Nagyon kellemesen úgy kerüli ki ezt a kérdést, hogy főhősének nem enged teret belső világa kirajzolására. Titusz csak állást akar, de veres haja miatt ilyenhez nem jut – kap viszont egy parókát. Ében fűrtökkel ékesítve övé a pálya, egész addig, amíg parókáját el nem veszíti. Ám akkor kerül egy másik, most szőke, s amikor annak is lába kél, egy ősz. Csak a korabeli hagyományok szabnak korlátot annak, hogy nem láthatjuk őt zöld, ibolyaszín vagy pepita fűrtök alatt, mert annak nincsen megadva a módja, hogy Tituszunk megcsömörlik a színeváltozástól. Ha ilyen fordulópont hangsúlyossá lenne, a hős jellemében lakoznék egy szilárd pont, s annak társadalmi kihatásai lennének. Lélektaniak is persze. Annak meg indokai. Csakhogy ekkor már több kellene legyen ez a karriertörténet, mint egyetlen ifjú ember feltörekvése. Akkor ottan már típusok – uram bocsá: társadalmi rétegek – akarnának betörni. Nestroy ezt nem vállalta. Nem azért, mert gyáva volt (az 1848-as események idején bebizonyította, hogy képes parazsat gyűjteni a fejére), hanem azért, mert ismerte a bécsi filisztert. Tudta: itten van kiegészítés.

A mai pesti előadás híven transzponálja fővárosunk legjobb színházának padlatára Nestroyt. Játékos kedve hangsúlyozására „szegény színház”-nak mutatja az előadást. Kartondobozokból eskábált színpalak, alapruhában (fekete-fehér ing-blúz, nadrág-szoknya) mozgó színészek, semmi gépely- vagy fénytrükkök. A százötven éves darab ettől idézőjelbe kerül – mucsai a grófság! –, azon túl, hogy mondva vagyon, ki a grófné, ki a komorna, nem kell „osztályhelyzetet” áb-

rázolni: a grófnő irodalmár széplélek, a kertészné hars férjvadász, a pásztorleányka – ajaj, olyan csúf szegény, hogy elnyerése felér egy büntetéssel. (Ennyit az erkölcs diadaláról!) Máté Gábor tudta, hogy ebben a közegben poénértékű már az is, ha abrosz gyanánt csomagolópapírt teregetnek (ahol dobozkarton a fal, mi más lehetne a terítő?), vagy a rejtőzni kénytelen hős átüti fejét a falon (teheti, hisz fluszpapír), s aki már benne van ennyi szabadságban, remekül fog szórakozni a Haydn-paródia tercetten is. Máté Gábor kitűnően ért hozzá, hogy a színen mindig történjék valami, amitől beavatottnak tudhatja a néző magát, amitől örvend, s amitől nem lankad az élvezeti szintje. Sajnos azonban semmit sem vállal fel abból, amitől csöndesen magába fordulna. Itten mindenki szórakozik a *másik* rovására. Itten valami olyan erkölcsi fölény röhögtet, aminek nem szabad az éle a magunk elevenébe. Ez a színház nem az a színház, amitől a Katona József Színház naggyá lett. Ez egy profi kényelmes színház.

Mi hiányzik ebből az előadásból?

111

A komolyság. Instrukció szinten Titusz megrendülése. Nagy Ervin kitűnő ígértű színész. De tapasztalatlan. Mindent megtett, amire volt instrukciója: tud ritmust tartani, gyorsan váltani, kibeszélni a szövegből, mindeközben kellemes az orgánuma, remek a testalkata (Szeles Gavallér – mondaná Déryné), de még megkísértés szinten sem látjuk nyomát annak, hogy parókái alatt történik-e benne valami. Azt kell hinnem, hogy Máté Gábor rendezői felfogásának így volt jó. Miért? Mert ha benne magában Tituszban történnének dolgok, akkor azokat kifejezve „belemozogna” az epizodisták áriáiba. Máté rendezése ragyog – de nincs fénye. A figuráknak csak helyi értékük van, abszolút értékük nincs. És hogy ez Nestroyhoz illik-e vagy sem, az érdektelen. Ha a játék túltette magát mindazon körülményen, amit a darab születése megkövetelt, akkor nem kellett volna szemérmesen távol maradni mindattól, amiért még nézhető. Nem napi aktualitásokra gondolok, hanem jellemrajzokra.

Miután nincs tétje a főhős fejlődésének, kibontakozásának, tét nélkül virágoznak a mellékszereplők. Önelvű kelemmel bohókázik Fekete Ernő mint lusta szolga; remekül ortájoz Csákányi Eszter kertésznéje; Fullajtár Andrea kitűnő mint kékharisnya; Kiss Eszter dal- és táncbetétei elragadók, ki tudja, miért kell olyan randának lennie?

Mindösszesen pedig tapsolunk, mert tetszik, amit látunk; tetszik, mert jobbat nem látunk másutt, és mert tapsolnak a mellettünk ülők. Valami azonban hiányzik. Szerelem? Bosszú? Hatalom?

A magam részéről egyik sem hiányzik. De hiányzik a komolyság. Nem közvetlen megnyilvánulása szerint, de az erővonalak találkozási pontjában. Ott, ahol nem veres vagy másféle színű parókat várnak el, ahol nem dramaturgi csoda-fordulat állítja más ívre a hőst, ahol nem bokavillanás, hanem meggyőződés gerjeszt helytállást. Máté Gábor rendezésének azonban nincsen komoly pontja. Jól nézhető móka egy feltörekvő ifjoncról, aki annyiszor vált szint, ahányszor érdeke kívánja, de semmi nem igazolja, hogy mikor telik be nála a pohár. Okunk van azt gondolni, hogy a játékidő korlátozza. Ettől simává – és mesebelivé – válik az

erkölcsi rend helyreállta, a dolgok nem természetüknél fogva igazolódnak, hanem csak úgy, a békesség kedvéért.

A jobbat remélő néző le van fityiszelve.

Ezt is lehet, és olyan remek szakmai szinten, mint az előadás kifejezi, még élvezetes is. De a hiányérzet tagadhatatlan. Ennek a hiányérzetnek az ad távlatot, hogy Máté másik nagysikerű rendezésénél – Mauzóleum – is ezt érezhettük. A végiggondolatlan móka összhangzik a nézőtéri végig nem gondolással. Ragyogóan kényelmes az egész.

Katona József Színház

Johann Nepomuk Nestroy: Talizmán. Fordította és a dalszövegeket írta: Eörsi István; rendezte: Máté Gábor; díszlet: Horgas Péter; jelmez: Füzér Anni; koreográfus: Molnár Éva; zene: Darvas Ferenc; dramaturg: Horváth Barbara; asszisztens: Malgot Eszter.

Titusz – Nagy Ervin; Cypressenbürgné – Fullajtár Andrea; Emma – Huszárik Kata; Konstancia – Pelsöczy Réka; Flóra – Csákányi Eszter; Szotyola – Fekete Ernő; Márki – Lengyel Ferenc; Dugas – Tóth Zoltán; továbbá: Elek Ferenc, Kocsis Gergely, Morvai Imre.